

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת עקב

(פ' 109 א) וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו מצותיו אם לא. מבואר דענין ההולכה במדבר היה כדי לנסות את עם ישראל, ולא רק עונש גרידא על עוון המרגלים. וזהו ג"כ עיקר טעם הורדת המן, כמבואר בפרשיות אלו כמה פעמים.

בביאור העיניו שהיה במן

(א' 109) ויענך וירעבך ויאכלך את המן.

לכאור צריך ביאור, איך התורה קוראת ל'מן' 'עיניו' ו'רעבון'. הלא התורה מעידה עליו (שמות טו, לא) שטעמו כצפיחית בדבש. ואיתא ביומא (ע"ה ע"א) דכל אחד טעם בו את הטעם שחפץ. ואף הכמות שלו היתה רבה, למעלה ממ"ג ביצים (ע"י רש"י שמות טו, לג). ואיך יתכן שרעבו בזמן שירד להם מן.

והביאור בזה שנוי במחלוקת רבי אמי ורבי אסי במסכת יומא (עד ע"ב), [ע"ה"פ להלן (פס"ו טו) המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתך למען ענתך וגו'. ומבואר שם, דעיניו זה היינו רעבון, דכתיב ויענך וירעבך]. דלחוד מ"ד, אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. וע"כ בני ישראל הרגישו הרגשת רעבון מדאגת יום המחר. ולאידך מ"ד, אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. שאע"פ שטעמו במן הרבה טעמים, מ"מ צורת המן היתה קבועה. וקאמר רב יוסף, מכאן רמו לסומין, שאוכלין ואין שבעין, לפי שאינם רואים את המאכל. ומטעם זה קאמר אבביי החם, דמאן דאית ליה סעודתא, יאכלנה רק ביום. ועי"ש להלן (ע"ה ע"ב) דה"ה בלילה לאור אבוקה].

אך ברמב"ן כאן פירש דבאמת לא קאי על המן. דויענך היינו עצם ההליכה במדבר מ' שנה. ו'וירעבך' היינו עד שהתחיל לרדת להם מן. וכ"פ עוד ראשונים. [ועי"ש (בפס"ו ב) עוד פירוש דלעולם קאי על המן, והרעבון היה כמה שכל יום אחר שחם השמש ונמס, רעבו אליו עד למחרת. וזהו לכאור דומה לביאור הגמ' דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו כו'].

ושמעתי מאאמור"ר שליט"א בשם מו"ז בעל הבקוראי שמו זצ"ל (ול"ג: ס) שביאר ביאור נעים בזה. דלא מיירי הכא על עצם אכילת המן. אלא המכוון כאן בעיניו זה, למה שהמן היה יורד בקירבה לאהליהם ע"פ מעשיהם, כדאיתא ביומא (ע"ה ע"א), דלצדיקים היה יורד קרוב, ולרשעים היה יורד רחוק.

נמצא דהחוטא יום אחד. למחרת כאשר מגלה כי המן רחוק מאהלו, ה"ה מתבייש, ואינו יוצא באותו יום ללקוט. והרי הוא מעונה במחשבות וספיקות, ומורעב עד אשר יחזור בתשובה. [ולפי"ז יבואר היטב מש"כ מו"ז הלב אליהו זצ"ל בפ' בשלח, דהי' במן ענין פת במלח תאכל כו', עי"ש. ומעי"ז ראיתי מהגרי"י גלינסקי זצ"ל, דעמ"י לא חפצו במוסר בשעת האוכל].

ואאמור"ר שליט"א ביאר ביאור נוסף בענין העיניו שהיה במן, ע"פ מש"כ בזה"ק דהמן היה מזון שכולו רוחניות ונשמה, ולא מזון הגוף

כלל. וביומא (ע"ה ע"ב) איתא, לחם אבירים אכל איש, לחם שמלאכי השרת אוכלין כו'. ועי' רמב"ן פר' בשלח והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך.

ובספר הליקוטים [מדברי הארז"ל] איתא, דמי שהיה ראוי לדעת סודות התורה והיה בעל נשמה, זכה לקבל את רוחנית התורה, ע"י המן שהיה נבלע באיברים שלו. והיה טועם בו כל מה שירצה מהסודות. [חוץ מהדברים הגסים בעלי החומר, שהם הבלעים והשומים וכו', הרומזים לדברים חומריים].

משא"כ מי שיהיה בעל חומר, כהערב רב [וכמש"כ והאפססוף אשר בקרבו התאוות תאוה, לדברים חומריים כבצלים ושומים כו'], נעשה להם המן לשטן, וטחנו בריחים ובישלו בפרור, ולא זכו לסוד הרוחניות שיש בה. וממילא נמצא שלרשעים, לא היה הנאה אמיתית מהמן. וזהו ויענך וירעבך.

והא דמצינו שהתורה משבחת המן, להראות שהתלוננו על דבר כ"כ מיוחד. לכאור התביעה עליהם היתה, מדוע לא הגיעו לדרגה זו שנהנים מהרוחניות. [והוא תביעה השייכת בכל הדורות!].

(ד' 109) שמתך לא בלתה - ענני כבוד היו שפים בכסותם ומנהצים אותם כמין כלים מנוהצים, ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם, כלבוש הזה של חומט שגדל עמו. יל"ע מה הכונה 'מעליך'. ובפשוטו י"ל, דע"י שבלה, ממילא יורד ממנו ונופל. וזהו דקאמר, דלא בלתה ונפלה מעליך. ועי' בשפ"ח דביאר דהכונה היא, לומר שהם לבשו הבגדים כל מ' שנה. דאין חידוש בזה שאם היו מניחים הבגדים בקופסא, לא היו בלין. וזהו דכתיב מעליך ר"ל אף על פי שהיו הבגדים עליהם. [ואמנם ברמב"ן, אחר שהביא מהאב"ז שיתכן שאין בתולדת המן להוליד זיעה. ודחה שהכל ממעשה הנס. הוסיף, שהרי אם תססה את הקורה בשמלה חדשה בארבעים שנה, תבלה, אע"פ שאין בה זיעה. מ"מ נראה דאי"ז סתירה, שהרי בודאי כאשר הבגדים עליהם, ה"ה מתבלים יותר מהר, וכענין רשב"י ובנו במערה].

(טו ט' 109) ואפן וארד מן ההר וההר בער באש וגו': וארא והנה מטאתם לה' אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה וגו'. מבואר דעד יירדתו מן ההר עדיין היה ההר בוער באש. (ועי' רש"י תענית כא ע"ב ד"ה אל מול). וממילא גם חטא העגל נעשה מול ההר הבווער באש. ולפי"ז משאחז"ל (שבת פח ע"ב) על חטא העגל 'עלובה כלה מזנה בתוך חופתה'. היינו בחופתה ממש, כשנרות החופה עדיין דולקים!

(פ' 109 טו) רק באבתיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה. הנה בפסוק הקודם מבואר, דהשמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה, הכל שייך להקב"ה. ומבואר דהקב"ה הגדול שברא הכל, ויש לו את כל העמים, מליארדים של אנשים. אינו חושק בשום דבר, רק בעם ישראל. ושמעתי מהצדיק רבי לוי יצחק שושן שליט"א, בשם רבי אביגדור מילר זצ"ל, שאפי' אם היה כתוב, באבתיך חשק ד', זה כבר היה מעורר שמחה עצומה, שהקב"ה הכ"כ גדול, חשק בנו. אך עתה שכתוב 'רק' באבתיך, והיינו שאינו חושק בשום דבר אחר, אלא רק בנו, כבר א"א לעמוד בעוצמת השמחה שהדבר מעורר.

אם לתלמיד חכם שייך לקיים עשה רובו תדבק

(ס' 109) אותו תעבוד ובו תדבק.

כתב הרמב"ם (פ"ו מדיעות ה"ב), מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידים כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד

חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להן ככל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו.

ויש להסתפק, האם ת"ח המתדבק בת"ח אחר, ג"כ מקיים עשה זה. דמצד א' י"ל דכיון שכל הענין הוא שע"ז ילמוד מדרכיהם, א"כ כיון שהוא עצמו ת"ח, ונוהג בדרכי ת"ח, ל"ש בו מצוה זו.

א"ד, הלא סו"ס מקיים את ציווי התורה במה שנדבק בת"ח. ומאי גרע במה שהוא עצמו ת"ח.

ומסתברא כהצד הב'. ולא מיבעי באופן שנדבק בת"ח הגדולים ממנו, דאז פשיטא שמקיים, דהא ע"ז מתעלה ומתקרב להקב"ה יותר. אלא אפי' באופן שנדבק בחבירו שבדרגתו או אפי' הפחותים ממנו, נראה דמקיים. דהלא תמיד יש מה להוסיף ללמוד עוד מדרכיהם של הת"ח, דברים שלא ידע קודם לכן. ולפעמים תמצא באפרקסת העני, מציאה שאין אצל העשיר.

אך יש להוסיף להסתפק, האם מקיים מצוה, אף בעצם היותו ת"ח. שע"ז הרי הוא נמצא כל היום בחברת ת"ח, ומתנהג כת"ח. ודו"ק. א"ד כיון של"ש ללמוד מדרכי עצמו, אינו מקיים בזה. וע"י.

(פ"א פס' יא) אר"ן הרים ובקעות – משובח ההר מן המישור, שהמישור, בבית כור אתה זורע כור, אבל ההר בבית כור ממנו המשת כורין, ארבע מארבע שפועיו, ואחד בראשו. צ"ב שהרי ההר אינו ריבוע, דא"כ איך יעלו אליו. וע"כ הוא בשיפוע מעט. וממילא כבר א"א לזרוע פי ה'. ולכאו' צ"ל שהוא לאו דוקא, ועיקר המכוון הוא שנוסף מהשיפוע בד' פאות עוד שטחים נרחבים לזרוע.

בטעם חיוב מצות תפילין ומזוזות בחו"ל

(י"ט פ"ח) ושמרתם את דברי – אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חרשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) הציבי לך ציונים.

צ"ב וכי הטעם ללובשם הוא רק כדי שלא תשתכח ולא יהא זר בעינינו, הא מצותן בגלות ובישוב בשוה. וכ"ת דא"נ, ורק מפרש הטעמא דקרא דאנו חייבין בה אף בגלות. הא טעם המצוה של זכירת השי"ת על ידיהם, שייך לכאו' אף בגלות. [ואדרבה, הירושלמי בשביעית (פ"ו ה"א) ל"ף מהכא חובת קיום המצוות בחו"ל. דאף לאחר שחרה אף ד' בכס וגולים מא"י, מ"מ חייבין במצוות].

וראיתי בשם הדברי אליהו להגרא, שתירץ דהיה כתוב בר"ת ה"ת ע"מ, והמכוון היה הפרישו תרומות ועשרו מעשרות. רק שהמדפיס פתח הר"ת הניחו תפילין עשו מזוזות.

ולענ"ד היה נראה תמוה מאוד לומר כן, דמה ענין הפרשת תרו"מ להכא דכתיב ושמרתם את דברי וגו'. ואח"כ ראיתי שאף הביה"ל (ש"ת ח"ג סי' א או"ב) תמה בזה וע"כ ביאר באופ"א. וכמו"כ תמה בשו"ת ציץ אליעזר (חייב סי' מג) וכתב, ואף כי אין משיבין את הארי הגר"א זצוק"ל, אבל גם לאו מר בר רב אשי חתים עלי'.

אולם שו"ר שברך אמונה (פ"ב מביכורים ה"א) הביא מהירושלמי רפ"ד דקדושין, דגזרו תרו"מ בבבל משום הציבי לך ציונים, והביא דכן היא גירסת הגר"א ברש"י הכא. ושזו גם כונת התוס' בע"ז (נט ע"א ד"ה בצ"ר) שלא יבואו להקל במעשר של א"י.

ובע"ז? איתא במדרש רבה באיכה, רשב"י פתר קרא כנביאי האמת שהיו מאהבין אותו להקב"ה, המה רמוני שהיו מרמין בי ואומרים לי

הפרישו תרומות ומעשרות, וכי יש תרומות ומעשרות בבבל אלא בשביל לאהביני להקב"ה, הוא שירמיהו אמר הציבי לך ציונים הציוני במצות שיהיו ישראל מצויינים בהם. ע"ש. ולפי"ז גירסא זו מאוד מסתברת, שכבר נמצא מקור ענין זה בירושלמי ובמדרש ובתוס'.

אמנם ברמב"ן כאן מבואר להדיא כהגירסא אצלינו. וכתב ע"ז שיש בזה סוד עמוק. והביאו שכונתו למש"כ בפ' אחרי מות (יח, כה) על דברי הספרי הללו [שהביא רש"י כאן], ואבדתם מהרה, אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים כו', וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים כו', והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמרתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. [וביאר אף לגבי יעקב אבינו, דבבואם לארץ אמר הסירו את אלהי הנכר וגו', ואף רחל מתה בדרך כדי שלא יהא נשוי בארץ לב' אחיות].

ובע"ז מבואר בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן קלד) ועיקר מצות התורה כולן בארץ הן, עד כי כמה מצות אין נוהגות כלל אלא בארץ. כמו שאמרו במדרש הציבי לך ציונים.

ובהקדמת ספר תורת זרעים, הביא מד' מקומות בפ' ואתחנן, דמבואר ענין זה. שעיקר קיום המצוות הוא בא"י. א' ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים וגו' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה וגו' (ד, ה). ב' 'ואותי צוה ד' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אותם בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה' (שם יד). ג' 'ואדרבה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים וגו' ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה' (ה, כח). ד' 'וזאת המצוה החקים והמשפטים וגו' לעשות בארץ וגו' (שם ו).

וציין שם לירושלמי בשקלים (סוף פ"ג) 'תנא בשם ר"מ, כל מי שקבוע בארץ ישראל כו' וקורא קריא"ש בבוקר ובערב, יהא מבושר שהוא בן העולם הבא'. ולכאו' תמוה מה השייכות של קריא"ש וכו' לא"י.

וביאר התו"ז ע"פ הנ"ל, דעיקר שלימות קיום המצוות, הוא בא"י. וממילא מובן שגדול שכר קיומם בא"י מקיומן בחו"ל.

ויתכן לבאר עד"ז, במה שכתבו התוס' בב"ב (ק"ט ע"ב) בשם המדרש, דהמקושש לשם שמים נתכוין. שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, שוב אין מחויבין במצות.

דלכאו' מאי ס"ד שיפטרו מהמצוות, מחמת שלא יכנסו לארץ, ומה השייכות.

ולהנ"ל יתכן לבאר, דסברו דמאחר שעיקר קיום המצוות הוא בארץ, מסתברא שכל חיובן במדבר, הוא כהכנה לכניסת הארץ. משא"כ עתה דבלא"ה אינם עתידין להכנס, תו אין טעם לחייבן. [והא דבאמת חייבין, לפי שלא נתנה תורה לשיעורים. והתורה קבעה חוק, שכולם חייבים בקיומה. אף חולה מופלג הנמצא בחו"ל, שאין מציאות שיבוא ארצה].

הערה לגליון פ' ואתחנן. בהערה בלשון הפסו' שנאמר על גילולי הגויים, 'ולא יאכלוך'. אאמו"ר שליט"א וה"ה אשר כהן שליט"א ביארו, דהנה אצל הקב"ה מצינו בכ"ד שכביכול מקבל את הקרבן לרצון כעין אכילה לריח ניחוח. ובכ"מ נקראת הקטרת הקרבן 'אכילת מזבח'. וזה הכונה כאן, שגלולי הגויים הם עץ ואבן אשר לא יאכלוך, שאינם יכולין לקבל הקרבנות שמגישים להם. ועד"ז יש לבאר אף את ההמשך 'ולא יריחוך', אשר אינם מקבלים את הקרבן לריח ניחוח.